

3. Бахтин М. М. *К философии поступка* / М. М. Бахтин // *Человек в мире слова*. – М., 1995. – С. 22-67.
4. Мамардашвили М. К. *Картезианские размышления* / Мераб Константинович Мамардашвили. – М. : Издательская группа „Прогресс», „Культура», 1993. – 352 с.
5. Гусарев С. Д. *Юридична деонтологія : [навч. посібник]* / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 655 с.
6. Пилипенко Н. М. *Психологічні особливості самореалізації особистості в умовах професійної кризи* / Н. М. Пилипенко // *Соціальна психологія*. – 2005. – № 3. – С. 78.
7. Пилипенко Н. М. *Вплив кризи професійного становлення на саморозвиток особистості* / Н. М. Пилипенко // *Педагогіка і психологія*. – 2005. – № 2(47). – С. 119.
8. Андросюк В. Г. *Юридична психологія* / В. Г. Андросюк, Я. Ю. Казміренко та ін. – К. : КНТ, 2007. – 360 с.
9. Красникова Е. А. *Этика и психология профессиональной деятельности* / Е. А. Красникова. – М. : Форум, 2003. – 208 с.
10. Амосов Н. М. *Природа человека* / Николай Михайлович Амосов. – К. : Наукова думка, 1983. – 224 с.

Л.А. Кошман
здобувач,

Львівський державний університет внутрішніх справ

ЕКОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Розгляд різних аспектів організації та функціонування економіко-правового механізму охорони довкілля в сучасній Україні та формування відповідної екологічної політики неможливі без аналізу питань, пов'язаних із реалізацією екологічної функції сучасної держави. Перш ніж перейти до характеристики змісту та форм прояву цієї функції, необхідно з'ясувати її роль у системі функцій і завдань, притаманних сучасній державі.

Ключові слова: екологічна політика, екологічна функція, форма реалізації.

Рассмотрение разных аспектов организации и функционирования экономико правового механизма охраны окружающей среды в современной Украине и формирования соответствующей экологической политики невозможные без анализа вопросов, связанных с реализацией экологической функции современного государства. Прежде чем перейти к характеристике содержания и форм проявления этой функции, необходимо выяснить ее роль в системе функций и заданий, присущих современному государству.

Ключевые слова: экологическая политика, экологическая функция, форма реализации.

Consideration of different aspects of organization and functioning ekonomiko legal impossible the mechanism of guard of environment in modern Ukraine and forming of the proper ecological policy without the analysis of questions, related to realization of ecological function of the modern state. Before to pass to description of maintenance and forms of display of this function, it is necessary to find out its role in the system of functions and tasks, inherent the modern state.

Key words: ecological policy, ecological function, form of realization.

Постановка проблеми. У юридичній літературі функціями держави вважаються основні напрями її діяльності, спрямованої на вирішення спільних справ суб'єктів суспільства. При цьому зазначається, що необхідність вирішення цих спільних справ ставить перед державою певні завдання, набір та зміст яких у доіндустріальному, індустріальному та постіндустріальному суспільствах є різним.

Функції держави, таким чином, – це основні напрями її діяльності з вирішення завдань, які стоять перед нею.

Стан дослідження. Реалізація деяких функцій досягається завдяки діяльності як усередині країни, так і за її межами, за рахунок участі в житті міжнародного співтовариства. До таких функцій відносять, зокрема, і екологічну, яка вимагає окремого розгляду в системі функцій, виконуваних державою як політичною організацією суспільства. Екологічна функція держави виникла недавно, разом із загостренням проблеми охорони навколишнього природного середовища.

Мета статті полягає у дослідженні екологічної функції держави як форми реалізації екологічної політики в сучасних умовах.

Виклад основних положень. До цього часу проблеми використання й охорони природи вирішувалися в рамках економічної діяльності держави і розглядалися як прояв її економічної функції. Загострення

екологічної обстановки, зростання ролі і значення взаємодії суспільства і природи призвели до появи в числі внутрішніх функцій держави самостійної екологічної функції.

Водночас у спеціальній науковій літературі можна зустріти й інші обґрунтування виокремлення екологічної функції з-поміж функцій сучасної держави. Іноді це зумовлено не лише вимогами власне охорони довкілля, але й якісно новими соціальними та економічними умовами – переходом авангарду світу до стадії постіндустріального або ж інформаційного розвитку, за якої якісно підвищується попит не лише на відповідні наукові та інформаційні ресурси, але також зміщуються наголоси у напрямках використання природних ресурсів, здійснюється перехід до ресурсозберігаючої економіки, все соціальне життя переводиться на рейки так званого сталого розвитку, відповідних змін зазнають світоглядні установки людини та стереотипи спілкування суспільства з природним довкіллям тощо.

На думку професора В.В. Петрова, основний зміст екологічної функції держави визначається такими заходами: облік і оцінкою стану природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища; екологічним плануванням, фінансуванням, матеріально-технічним забезпеченням; розробкою законодавчих актів і організацією контролю за їх виконанням; організацією діяльності органів управління у сфері охорони природи і раціонального використання природних ресурсів; організацією екологічного моніторингу, державного контролю за станом навколишнього природного середовища; розробкою нормативів і стандартів якості природного середовища; організацією і проведенням екологічної експертизи проектів, устаткування й інших заходів, що впливають на навколишнє природне середовище; організацією науково-дослідних робіт із проблем екології; екологічною освітою, формуванням, підготовкою кадрів; організацією міжнародного співробітництва у сфері охорони природного середовища [1, с. 138].

Це короткий перелік складових, що дозволяє говорити про самостійність і значимість екологічної функції держави. Головне призначення останньої полягає у тому, щоб забезпечити науково обґрунтоване співвідношення екологічних та економічних інтересів суспільства, створити необхідні гарантії для реалізації і захисту прав людини на чисте, здорове і сприятливе для життя навколишнє природне середовище.

Мета екологічної функції права полягає в забезпеченні якості навколишнього природного середовища в умовах господарського розвитку суспільства засобами правового регулювання. Така мета досягається шляхом розробки, прийняття і застосування норм права, що відображають вимоги екологічних закономірностей у взаємодії суспільства і природи, які закріплюють науково обґрунтовані нормативи господарського впливу на довкілля.

На відміну від інших функцій, виконуваних системою права, екологічна функція має свої особливості, які випливають із специфіки предмета правового регулювання, тобто зі сфери взаємодії суспільства і природи як особливої сфери суспільних відносин. Ця особливість обумовлена тим, що екологічна функція за своєю формою належить до системи права, а за змістом – до системи екології.

Водночас питання реалізації екологічної функції в сучасних умовах пов'язується не лише з тим, у якій площині внутрішньої чи зовнішньої політики держави вона здійснюється, а й із тим, наскільки важлива ця функція для кожної конкретної держави: чи належить вона до мінімальних функцій, які стоять перед будь-якою державою, чи ні.

Звісно, екологічна функція постійно не супроводжує державну організацію суспільства. Більше того, з урахуванням накопичених наукою даних можна констатувати досить пізню її появу як окремої функції держави – у другій половині ХХ століття. До того часу ця функція, як правило, була притаманна державам як органічна частина економічної функції і реалізовувалася як складова економічної політики держав. Утім, і нині у спеціальних наукових дослідженнях зустрічається тлумачення охорони довкілля як складової частини соціально-економічної політики держави (А.Й. Міллер, С.В. Трофімов) [2, с. 9].

Екологічна функція держави почала особливо виокремлюватися в останні десятиліття, що пов'язано з прогресуючим погіршенням стану навколишнього природного середовища планети. Розвиток сучасного виробництва (видобуток корисних копалин, розвиток хімії, металургії тощо), застосування новітніх технологій, за допомогою яких людина порушує природну рівновагу, що складалася впродовж мільйонів років, поява великої кількості відходів, у тому числі від атомного виробництва, негативно впливають на екосистему, мають незворотні наслідки. Наочний приклад цього – Чорнобильська катастрофа, яка на конституційному рівні визнана катастрофою планетарного масштабу. Тому держава дедалі активніше займається діяльністю, пов'язаною з відновленням порушеної рівноваги.

Ця функція об'єктивно (адже планета єдина) виходить за межі держави, стає спільною для всіх держав. Нині укладено багато міжнародних угод про захист довкілля (рослинного світу, атмосферного повітря тощо) [3, с. 203].

Екологічну функцію держави, таким чином, можна розглядати як внутрішню і в той же час як зовнішню. Це абсолютно виправдано з огляду на посилення процесів універсалізації, глобалізації екологічних проблем (іноді вчені навіть наголошують на тому, що межу, яка відділяла планету від екологічної катастрофи, людство вже перейшло, а відтак необхідні добре скоординовані зусилля всіх без винятку держав) та у зв'язку з наближенням ціннісних установок, якими керуються сучасні держави, процесами глобалізації, які охопили також соціально-політичні та правові сфери суспільного життя (зближення і гармонізація законодавства, становлення демократичних правових соціальних держав, визнання неодмінними атрибутами таких держав принципів верховенства права, пріоритету прав людини, засад демократичного розвитку тощо).

Реалізація екологічної функції держави за сучасних умов передбачає вирішення як стратегічних, так і тактичних завдань. Стратегічні завдання державної екологічної стратегічної політики можна визначити як

завдання: збереження і відновлення у необхідних масштабах природних екосистем біосфери, забезпечення сталого розвитку та придатного для існування людини середовища за умов мінімізованого ризику виникнення надзвичайних екологічних ситуацій.

Традиційний державний механізм регулювання життєдіяльності людей не слід усувати від нових цивілізаційних цілей. У цьому сенсі можна погодитися з російським дослідником Ю.В. Яковцем, який, констатує глибоку кризу державності, якої не було з часів перехідного періоду до індустріальної цивілізації, стверджує, що «на не чекає принаймні у майбутньому столітті перспектива відмирання держави і права» [4].

Такі відомі російські дослідники філософських проблем екології, як А.Д. Урсул та В.А. Уледов, також обґрунтовують тезу зростання ролі держави за умов постіндустріалізму та вирішення глобальної екологічної проблеми [5].

Концепція неоетатизму претендує на реалізацію нових відносин у соціумі щодо охорони довкілля, намагаючись реалізувати парадигму екологічно безпечного сталого розвитку. З цієї точки зору неоетатизм набуває рис перспективної концепції державності, яку називають ноетатизмом (ноосферним етатизмом) [6, с. 283].

Стосовно України перспективним є визначення нової ролі держави в умовах загострення екологічної проблеми. У цьому контексті важливою є відмова від повного усунення або подальшого послаблення регулюючого впливу держави щодо реалізації нею екологічної функції у соціально-економічній та культурній сферах.

Вочевидь, беручи до уваги досвід часів незалежності, можна сформулювати висновок щодо необхідності повнішого та ефективнішого використання державно-правових і організаційно-адміністративних механізмів забезпечення охорони довкілля.

При цьому слід по-новому поставитися до тези, що розвиток суспільства і всіх його інститутів, включаючи державу і право, – це природно-історичний процес, що розвивається за певними об'єктивними закономірностями. Зрозуміло, що за такого підходу цілеспрямоване формування державно-правових систем за задалегідь розробленим планом виглядає утопічним. Проте сам перехід до етапу сталого розвитку цивілізації як якісно нової форми взаємодії суспільства і природи та охорони довкілля передбачає планомірну еволюційну зміну державно-правового механізму.

Зрозуміло, що сучасний етап та особливості реалізації екологічної функції держави характеризуються двома протилежними процесами. З одного боку, це інтенсифікація і поглиблення процесів глобалізації. З іншого, спостерігаються певні тенденції до вирішення власних екологічних проблем за рахунок інших держав. Домінування саме другої тенденції ставить під сумнів можливість відвернення глобальної екологічної катастрофи та забезпечення дієвого співробітництва у сфері державної екологічної політики.

Для повноцінної реалізації своєї екологічної функції українська держава потребує, звісно, тривалого перехідного періоду. Так само не піддається сумніву і те, що зміст цього періоду має полягати у глибоких суспільних перетвореннях, які, очевидно, повністю не зумовлені і не гарантовані внутрішніми чинниками. Отже, цей період не може бути, на думку О.П. Дергачова, класичним періодом «внутрішньої зосередженості»: реалізація екологічної функції повною мірою неможлива за умов ізоляції в сучасному глобалізованому світі. З огляду на зміцнення державності, розкриття перспектив і вдосконалення довготермінової стратегії в Україні гостро стоїть питання про співвідношення національного та інтернаціонального.

Ця проблема також ускладнюється історичним відставанням внутрішніх процесів від панівних міжнародних тенденцій [7, с. 186].

Відставання в соціально-економічному та політичному розвитку від передових західних держав окреслює межі реального у проведенні державної екологічної політики. Ці межі визначаються передусім тим, що Україні доводиться, зазвичай, підтримувати нерівноправні відносини з потужнішими партнерами, які розглядають її або лише як потенційне джерело створення додаткових екологічних загроз, або як досить перспективний «смітник Європи».

Міжнародний контекст, таким чином, зумовлює істотне відставання чи навіть випадання України із загальної логіки розвитку цивілізації та загрожує зростанням відносної ізоляваності, остаточною відсутністю на периферію тієї системи міжнародних відносин, яка має своєю основою парадигму сталого розвитку. Отже, посилення ролі держави у сфері екології певним чином зумовлюється сучасною конфігурацією існуючої системи міжнародних відносин та місцем у ній України.

Водночас посилення ролі держави, як усередині країни, так і в системі міжнародних відносин, зовсім не означає, що весь тягар переходу до сталого розвитку має концентруватися на державі, без взаємодії її з громадянським суспільством. Як вважає С. Шмідхейні, «одними урядовими рішеннями неможливо реалізувати концепцію сталого розвитку, оскільки у виробництві і споживанні беруть участь мільярди людей. Уряди мають створити передумови і умови, в яких вона розвиватиметься» [8].

Очевидно, що реалізація державної екологічної функції має передбачати, перш за все, прийняття певних стратегічних документів, і лише потім – вжиття оперативних тактичних заходів. До числа стратегічних документів слід віднести розробку довгострокової державної стратегії на основі довгострокових і середньострокових прогнозів змін довкілля й окремих екосистем у результаті господарської діяльності.

Зрозуміло, що розробка цих напрямів потребує нового теоретичного рівня фундаментальних наукових напрацювань. Саме тому питання реалізації екологічної функції держави тягне за собою перегляд сутності

функцій держави, визначення перспектив еволюції державності під впливом переходу до сталого розвитку, а також місця і ролі держави і державності в глобальному масштабі в контексті вирішення екологічних проблем. При цьому, напевно, можна говорити лише про те, що перехід до сталого розвитку держав можливий за участю всіх або більшості держав планети.

Під час реалізації державою її екологічної функції в умовах перехідного періоду роль державного управління і регулювання об'єктивно зростатиме.

Прийняття державної екологічної стратегії має створити планомірну основу для трьох взаємопов'язаних правових процесів:

- 1) нових розробок у сфері екологічного законодавства України, розширення сфери еколого-правового регулювання, істотної деталізації низки важливих загальнорегулятивних принципів, закріплених у законодавчих актах;
- 2) екологізації всього масиву системи національного законодавства України;
- 3) кодифікації екологічного законодавства.

Висновки. Отже, для визначення пріоритетів державної екологічної політики необхідно мати відповідне науково-технологічне, нормативно-правове, політичне, фінансове та інформаційне забезпечення, яке є основою ефективного економіко-правового механізму охорони довкілля з метою реалізації екологічної функції держави.

Література

1. Петров В. В. Концепция взаимодействия общества и природы – научная основа экологического права / В. В. Петров // *Методологические проблемы правоведения* / под ред. М. Н. Марченко. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – С. 138.
2. Боротьба з екологічними злочинами. (Кримінально-правове і кримінологічне дослідження). – К. : Наук. думка, 1994. – С. 9.
3. Чиркин В. Е. Современное государство / В. Е. Чиркин. – М. : Междунар. отношения, 2001. – С. 203.
4. Яковец Ю. В. История цивилизаций / Ю. В. Яковец. – М. : ВладДар, 1995. – 347 с.
5. Урсул А. Д. Перспективы перехода Российского государства на модель устойчивого развития / А. Д. Урсул. – М., 1995. – 340 с.; Урсул А. Д. Перспективы эволюции государства в модели устойчивого развития / А. Д. Урсул // *Общественные науки и современность*. – 1996. – № 2. – С. 5759; Урсул А. Д. Российское государство и государственная служба в модели устойчивого развития / А. Д. Урсул // *Информационный бюллетень РАГС*. – 1995. – декабрь; Урсул А. Д. Государство и экология / А. Д. Урсул, В. А. Уледов. – М., 1996. – 405 с.
6. Безопасность России. Правовые, социально-экономические и научно-технические аспекты / *Экологическая безопасность, устойчивое развитие и природоохранные проблемы*. – М. : Знание, 1999. – С. 283.
7. Дергачов О. Україна у сучасних геополітичних перетвореннях / О. Дергачов // *Політична думка*. – 1998. – № 2. – С. 186.
8. Шмидхейни С. Смена курса. Перспективы развития и проблемы окружающей среды : подход предпринимателя / С. Шмидхейни. – М., 1994. – 210 с.